

UNITÁRIUS EGYHÁZ ÉS VALLÁSTANÍTÁS.

Mindazok között a kérdések között, melyek egy egyház vallásos életét, vagy mondhatjuk általán lételét illetetik, kétségtelenül egyik legfontosabb a vallástanításé. Az ifjúságot vallásos szellemben nevelni: a kereszténység áldásainak, nemesítő, jótékony befolyásának, elveinek és erényeinek átszállítása a jövőre. Minden egyház eleitől fogva kötelességének is érzette az ifjúságot a vallási eszmék világába a saját felfogása szerint bevezetni, hogy így a kereszténységet a következő nemzedéknek átadja s azzal egyszersmind fennállását és jövőjét biztosítsa. Mai napság az ily törekvésnek sok mindenféle akadály áll útjában; maguk az egyházak is nem mindig számolnak kötelességük teljesítésében a helyzettel: az újabbkori miveltség értelmi kívánalmaival; s nem igyekeznek megtalálni azt az irányt, a melyet követve a keresztény vallásos elveket a legjobb formában ajánlhatnák egy fölvilágosodott kor ifju nemzedékének. De oly irányu törekvést mellett is, mely az értelmi tekinteteket szem előtt tartva a kereszténység tiszta eszméit, élővizét kívánja tápláléku nyújtani, meg kell engedni azt, hogy a siker, a mely különben minden akadályok ellenére is legalább részben elérhetőnek ígérkezik, azoktól a módoktól függ, melyeket a cél elérésére alkalmazunk és a lelkiismeretes eljárástól, a melylyel azokat alkalmazzuk.

Csalódásban ringatnók magunkat, ha azt hinnők, hogy egyházunkban a vallástanítás kérdése már oly megoldást nyert, hogy az többé nem is kérdés, hogy a kereszténység iránti kötelezettségünknek s egyházunk iránti tartozásunknak jelenlegi vallástanításunkkal teljes mértékben megfelelünk. Annyiban talán igen, hogy mindnyájan lényeges dolognak tartjuk s nem mulasztunk el egy alkalmat is annak hangsúlyozására, hogy az ifjúságot vallásos oktatásban kell részesíteni. De senki, a ki viszonyainkat magasabb mérték szerint itéli meg, s a dolgokat nem úgy látja jóknak, a mint vannak, hanem a mint kellene lenniök, vallástanításunk állapotát nem találhatja kielégitőnek.

Régen a vallástanítás egyházainkban, az iskolamestereknek volt a kötelessége; ők végezték az ifjúság vallásos nevelését. Nem ren-

delkeztek fejlettebb paedagogiai módszerrel, de e jó iskolamesterek általán kötelességeiket mégis úgy teljesítették, hogy élőfákat plántáltak az Urnak vizei mellé s hű és hitbuzgó s erkölcsös tagokat ajándékoztak az egyháznak. Igaz, hogy ebben a családok nagyobb vallásossága és koruknak vallásosabb szelleme is elésegítette, de mégis el kell ismerni, hogy a siker nagy részben az ő fáradozásuknak s vallásos példaadásuknak volt köszönhető. Időnkben, midőn a családok vallásossága nem mindig segítség a vallásos nevelés munkájában s a kor-szellem is nem minden nyilvánulásával kedvez annak, a tanítóknak, kikre a vallásos nevelés bízott, annál lelkiismeretesebben, annál odaadóbban kell eljárniok. De mit tapasztalunk?

Azt, hogy közülök igen sokan e kötelességet más kötelességeik mellett csak mellékesnek, másodrendűnek tekintik. Nem kockáztatnák ily nyilatkozatot, sőt örömet hajlandók volnánk elismerő nyilatkozatokra, ha a vallástaniás eredményében arra utalást látnánk, de az sajnálatunkra éppen a fennebbire szolgáltat alapot. Némely ekkleziáinkban az iskoláknak községivé vagy államivá alakítása, miáltal az illető tanítók teendői kevesbedtek, nem hogy fokozta volna a feladatul egyedül maradt vallástaniásban a buzgóságot, sőt nem egy esetben a vallás- és vallásos ének-tanítás az ily iskolákban feltűnően kisebb mérvre szállítatott alá.

Azonban mind e mellett is a népiskolákban a vallástaniás még csak hagyján, sőt egyesek a körüli buzgalmukért és jó példaadásukért minden dicséretre és méltánylatra érdemesek, de mit mondjunk a felnőttek, az ismétlőiskolások vallásos oktatásáról? Egyh. Fő- és Képvisező Tanácsunk évről-évre ismételten felhívja a felnőttek oktatásáról való gondoskodásra az ekkleziákat úgy a vallást, mint más tárgyakat illetőleg, de felhívásainak édes kevés a foganatja. Pedig ez vallásos és egyházi életünkre nézve nagy hátrány. Vallásos oktatás nélkül hagyni a növendékeket éppen akkor, a midőn öntudatosabban kezdenek gondolkozni, midőn alkalmasakká kezdenek válni nemcsak az eszmék felfogására, hanem azoknak a gyakorlati életre való vonatkoztatásaira is, az itt elkövetett mulasztásnak nagy része lesz abban, ha a vallásos és egyházi szellem később nem jut az óhajtott kifejlődésre.

A vallástaniás körüli eljárásról sem mondhatjuk, hogy az az eléhaladott neveléstan módszerének megfelelne. Némelyek még most sem fordítanak elég figyelmet arra, hogyha valamely tanításnál fejlesztőleg kell eljárni, itt mindenekfelett ez a módszer alkalmazandó; s történetek, példák elbeszélésének, vallási ismeretek és eszmék köz-

lésének a vallásos érzelem növelésére, a vallási tehetség kifejtésére kell irányozva lenni. Még kevésbé felel meg a vallásos oktatás céljának, hogy a hol a felnőttek oktatása gyakorlatba is vétetett, némelyek minden rendszer nélkül tanítanak. Bármennyire foglalkoztassák is a növendékek képzeletét tanításuk változatossága által, részünkről a terv, rendszer nélküli tanítást helyeselni nem tudjuk, mert az mindig dilettantismusra vezet. Érdekesnek lehet érdekes, de hatása mindig felszínes.

Sejtem, hogy az érdekeltek mit fognak a fennebbiekre mondani. Jól van. Mi elfogadjuk azokat a nézeteket a vallástanításra nézve, sőt azok a mieink is, de hát hol vannak az iránytadó művek, a vallástanításra a jó kézi könyvek? El kell ismernünk, hogy ez ellenvetés nem éppen alaptalan. Nem bocsátkozhatunk itt annak részletes tárgyalásába, hogy a vallástanításra létező tankönyveink mennyiben ütnek meg a mértéket, de ki kell mondanunk, hogy a míg azok közül egy pár valóban kitűnő, a „Szenttörténetek“ népiskoláink használatára két, esetleg három osztály számára elbeszélő alakban multhatatlanul újra irandók. A hittanra kitűnő kézikönyvünk van; az erkölcstanra is a „keresztény vallás elemei“ jó értelmezéssel használva igen alkalmas. A felnőttek számára kézikönyvvel nem rendelkezünk, pedig egy oly terjedelmű egyház történelemre, milyen a Ném et Károly budapesti ág. hitv. hitoktató jeles műve, nekünk is az ők számukra szükségünk volna.

De addig is, a míg az egyház módját találja, hogy ezekről gondoskodjék, a vallástanítást az eddiginél, az adott körülmények között is, hatályosabb módon lehet eszközölni. Az újabb időből kikerült tanítók, kik a neveléstan elveivel s a vallástanítás módszertanával is ismeretesek, tudni fogják, hogy a Szent történetek közül melyeket válasszák ki illető osztályu tanítványaik számára és hogy azokat mily alakban közölik. A kik pedig nem tudják és a régiebbek, szerezzenek meg oly jeles utmutató művet, mint a Dr. Kiss Áron „Vallástanítás módszertana.“ A felnőttek vallásos oktatását is lehet rendszeresebben vezetni, csak akarat kell hozzá. Minden lelkész tanulta az egyház történelmét, és növendékeihez mért eladásban bevezetheti gyülekezete ifjúságát a keresztény egyház tanulságos, nagy korszákaiba, megismertetheti kiváló főbb eseményeivel, hősies küzdelmével s gyöngeségeivel, fényoldalaival és árnyaival és saját egyházunknak is vonzó történelmével. Felesleges úgy hiszszük kiemelni, hogy a rendszeretlen tanítások helyett mennyivel előnyösebb leend a gyülekeztek ifjúságára, hogyha ők az egyháztörténelemből megtanulhatják

ismerni a keresztény egyházak mult életét, érteni saját egyházunk elé-állását, hogyha ők betelhetnek az áldozatkészség és önfeláldozás hősi tényei emlékezetével. Az elődöknek az egy Isten hitéért, a kereszténység tisztább elveiért folytatott dicső harczeit látva annál nagyobb öntudatossággal lelkesülhetnek a munka tovább folytatására. És itt könyvhiányról se beszéljünk. Ott az „Unitárius Kis Tükör“, mely a növendékeknek is érthetőleg oly szépen tükrözi vissza egyházunk történetét. S mily alkalmas anyagul kínálkozik még abból egyházalkotmányunk, szervezetünk ismertetése s az egyházra vonatkozó fontosabb országos törvények, a melyeknek megtanításával azt eszközöljük, hogy népünk gyermekei minden nyomással és kényszerrel szemben önmaguk fogják szabadságukat és jogaikat védelmezni tudni.

És hogyha az egyháztörténelemmel végeztünk, ott a könyvek könyve: a szentírás, a melynek egyes könyvei ismertetésével és olvastatásával kell a vallástanítást megkoronázni. Olvasatni a próféta-
tákból, a zsoltáriró szent zsolozsmáiból, megizleltetni az evangelium édes vizét magokból az evangeliumi iratokból, megismertetni a hitnek, szentségnek és fiui engedelmességnek üdvözítő voltát a Jézus örök igéiből: megszerettetni a tanítványokkal a szentírás olvasását, hogy aztán le se tegyék, hanem az élet és üdvösség könyvével lépjenek az életbe.

Mit mondjunk még? Ima és ének legyen a kíséző zene a munkához!

Keresztényeket és hű egyháztagokat kell nevelni az egyháznak. Helyesirányu s rendszeres vallásos nevelés a célfelé mutat. Köves-
sük azt!

Sz.

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1885. szeptember.

(A vallásügyi minister körrendelete a református egyházak consistoriumaihoz. Az eltörölt katholikus theologiai karok helyett egy új tanszék felállítása a vallásbölcselet tanítására. Az egyház és a liberalismus Leroy-Beaulieu-től. — A halottak: Milne Edwards Henrik.)

Szerkesztő ur!

Ha ön a franciaországi református egyház orthodox vallási lapjait olvassa, hihetőleg bámulja, hogy azokban néhány hét óta nagyon heves cikkeket lát a vallásügyi minister ellen. E cikkek némelyike tullépik az illem rendes szabályain. Ez a boszankodás és hevesség a miniszternek arra a körrendeletére nyilvánult, melyet a református consistoriumokhoz intézett a papok fölszentelése ügyében. Ebben a körrendeletben azt rendeli a minister a consistoriumnak, hogy csak oly fiatal embereket szenteljenek fel, a kik francia oklevelet nyertek a theológiában való bachalaueratusról és a 24 évet betöltötték. Oly feltétel, melyet a törvény forma szerint megkövetel azoktól, a kik a nemzeti egyházban papok akarnak lenni. A mi egyházunk concordatumos levén, létele synallagmatikus szerződésen alapulván, mely a két szerződő felet kötelezi, az állam azt mondotta az egyháznak: neked lesznek papjaid, a kiket én fizetek s a kik ki lesznek véve a katonai szolgálat alól; de valamelyik francia egyetemen a theológiából bachalaureatust kell letenniök s 24 éveseknek kell lenniök. Az egyház aláírta a szerződést, mely a X. év germinal havától kezdődőleg törvény. Azok az egyházak, melyek nem egyesültek az állammal, nincsenek alávetve e kötelezettségnek és nem élvezik ezt az előnyt. Az állam nem foglalkozik velök, azok szentelhetnek fel oklevéllel nem bíró s bármely kora papokat.

Azt mondhatja ön, mivel a concordatum már megvan, s azt elfogadta az egyház, mely a mellett jól találta magát 80 év óta, nem értjük, hogy az orthodoxok miért lármáznak oly hevesen a minister ellen, a ki csak egy régi alaptörvényre emlékeztette őket. Azonnal nem fog ön bámulni, ha megtudja, hogy az orthodox egyházak és consistoriumok néhány év óta számba sem vették a törvény intézkedéseit, oly fiatal embereket is szenteltek fel, a kik nem végezték rendszeren a tanfolyamot, s csak felhatalmazó oklevelök volt; az is megtörtént, hogy olyant szenteltek fel, a kinek semmi tanulmányi oklevele sem volt. Ez egyébiránt az orthodoxok dolga volt; ha nem tartják szükségesnek a komoly tudományos képzettséget, hát lássák.

Igen, de eljárásokban számítás is volt. Mivel átalán nincsen elegendő papjelölt, az orthodoxoknak mindig volt emberök készletben, kiket a szabadelvű egyházakba becsusztassanak. Ily módon lassan-lassan kezükbe kerítették volna az állomásokat s ily módon rövidebb vagy több idő alatt a consistorium, mely jelenleg nagyobbára libelaris papokból áll, azt vette volna észre, hogy a papok nagy részben orthodoxokká lettek. De a minister nem ettől a veszélytől félt. Mivel azok a fiatal emberek, a kik papok akarnak lenni, ki vannak véve a katonai szolgálat alól, az történt, hogy a katonai hatóságok bámulva látták, miszerint némely papjelöltek, kiknek zászló alá kellett volna állaniok, felszentelési okmányok alapján követelték, hogy a katonáskodás alól felmentessenek. Vizsgálat rendeltetvén ez ügyben, küldt, hogy a felszenteltek közül többen nem tettek eleget a törvény kívánalmainak; ez indokolta a jelzettem körrendeletet; s az orthodoxok azért panaszkodtak oly keservesen, mert ezáltal kivételtet kezőkből egy oly eszköz, melylyel a liberalis consistoriumokat ostromolták. Egy időre az orthodoxok soraiban annyira ment az elkeseredés, miszerint a liberalisok ellen azt az ügyetlen vádat emelték, hogy a minister az ők sürgetésére adta ki körrendeletét. Már helyesebb nézetre jutottak s lassanként lecsendesednek.

Emlékszik ön, hogy a katolikus theologiai fakultások a folyó év elején megszüntetettek. Azt lehetett remélni, miszerint rövid időn át-fogják látni, hogy a vallások tudományos tárgyalása nem mellőzhető kérdés. Valójában bajos képzelné a tanulmányok teljes keretével beállított egyetemet a vallásokra vonatkozó tudományos előadás nélkül. Ez annyira igaz, hogy magok a vallásnak legdühösebb ellenségei foglalkoztak avval, hogy mi módon lehetne pótolni a theologiai fakultásokat. Való, miszerint ők főképpen arra gondolnak, hogy ily tanítás azért szükséges különösen, hogy kimutassa az összes vallások haszontalan voltát. Ha reájok biznák a tanárok kinevezését, azok közül választanák, a kik minden vallási eszmének határozott ellenségei. Szerencsére a komoly ügyek intézése nincs ily szenvedélyeseknek a kezében. Ezek mellett az elfogult emberek mellett a komoly tanulmányoknak barátai sokan vannak, a kik azt mondják, hogy a tudománynak nem szabad részrehajlónak lenni, hogy annak vizsgálódní s tanulmányai tárgyát tisztelettel s teljes részrehajlatlansággal közölni kell. Világos, hogy az új tanfolyamot ebben a szellemben szervezik. Ezt annyival inkább reméljük, mert vezetését állítólag Renan urra bizzák. Hibáztatni lehet talán Renan urat, hogy vallásbölcselemi tanulmányaiban igen sok skepticizmust visz bé; de nem lehet tagadni, hogy azt mindig oly illedelmesen teszi, miként azt a tudományos vizsgálódás megkívánja. Az év végével megnyilando tanfolyam szervezésénél kétség kívül meghallgatják Renan ur nézeteit. Az államnak ez új alkotásánál kiválóan meg kell jegyeznünk, hogy az az egyetemi rendes tanfolyamtól elkülönítve rendeztetik bé; szóval nem szerveznek a négy kar mellé egy új kart, mert ez a régi theologiai fakultás visszaállítása lenne. Ezt a tanfolyamot

egyszerűen hozzá csatolták az „Ecole des Hautes Etudes“ czimű intézethez. Ez a tanintézet, melyet Duruy a császárság korában közoktatási miniszter alapított, az egyetemtól egészen különállóság szerveztetett. A tanfolyamok nem nyilvánosak, mint a College de France-ban például, vagy a jogi tanfolyamokon. A kik abban a tanintézetben az előadásokat hallgatni akarják, kötelesek beiratkozni mint rendes hallgatók s kötelezik magokat, hogy a tanárok tanítását szorgalmasan hallgatják. Ez a tanintézet szép szolgálatot tett a történelmi bírálatnak, a philológiának és a természeti s más tudományoknak. Meglehet, hogy igen bölcsen cselekedtek, midőn a vallási tudományok tanítását az „Ecole des Hautes Etudes“-hez csatolták. Mivelhogy ez intézetnek egészen saját jellege és sajátzerű be rendezése van, a tanítás a nyugodtságra oly biztosítékkal bír, mely más körülmények közt nem lenne oly teljes.

Őn tudja, hogy a College de France-ban van egy tanszék a vallások történelmére számára; e tanszéken most az általán ismert Reville Albert hollandi volt pap van alkalmazva. Ez a tanszék nem egy a mostan alapított tanfolyammal; az első a vallások történelmére vonatkozik; az utóbbi a mulhatlanul szükséges történelemhez csatolja még a vallások lényegének alapos tanulmányozását. Vagyis bár az új tanfolyamnak körülbelől ugyanaz lesz a tárgya; de a tanítás részletekig menő voltánál fogva részletesebb, terjedelmesebb és gyakorlatiabb leend.

„A szabadelvű katolikusok; az egyház és a szabadelvűség 1830-tól napjainkig.“ Irta Leroy Beaulieu. Ez a teljes czime egy könyvnek, melyet egy fiatal író, a ki nemeslelkűségével egy igen nehéz vallásbölcselemi és társadalmi problema megfejtését kísérlette meg, közelebről kiadott. Meglepetve a polgári társadalom és a katolikus egyház közt való folytonos összeütközéstől, megrémülve az elválasztó mélységtől, a mely naponta szélesbül azok között, megmagyarázni iparkodik e jelenséget. Nem csak megmagyarázni kívánta e jelenséget, de eléggé nem méltányolható nemességgel törekedett a kettőt közelebb hozni, hogy megszüntesse azt, a mit ő csak félreértésnek tart. De fájdalom, az ellentét nem félreértésen alapszik, alapja az eszmék különbsége, melyeket a fényes író minden tehetsége mellett sem bír összeegyeztetni. Sajnos, hogy annyi mélyreható gondolkodás, akkora bölcselmi felfogás, mely magában nagyon érdekes, oly ügy szolgálatára fordított, melyet nem lehet védelmezni. Ennek a könyvnek szerzője számos munkáiról ismeretes. Leroy Beaulieu Pálnak a nemzetgazdaság tanárának a testvére. Tehát a szerző oly gondolkodó családból való, mely a kérdéseket nem tárgyalja könnyedén. Sietek azért kijelenteni, hogy munkája nagyon érdekes, habár a lelkeket nem bírja meggyőzni. Az is elég, hogy megjelenhetett.

Miként lehet megszüntetni az egyház és társadalom közt való elválást? Ez a kérdés. A feladatnak többféle megoldását kísértették már meg. Egyik az ultramontan megoldás, egyik a liberalismusnak az oktatás minden fokon való teljes kizárása s ez által annak a társadalomból való teljes elenyészése. Az egyház az ur, az állam az

alárendelt. Ezt a megoldást már gyakorlatba is vették, láttuk következését s azt is, hogy minő felháborodás, minő erőszakoskodás között szűnt meg. Ez rossz, nem lehet elfogadni, véli az író. A másik megoldás, melyet az első ellenében egy időre gyakorlatba is vettek, a jakobinus radikalizmus, a mult évszáz végéről. A fő ellenség, mondja ez iskola ma is, a katholicizmus, azaz az egyház; tehát el kell törülni a katholicizmust. A radikális iskolának az az elve, hogy ez által az egyházat megfojtsa, éppen oly esztelen, mint az egyház törekvése, hogy az egyéni szabadságot megsemmisítse. Ez a tekintély és a szabadság folytonos harca, mindenik ellensúly nélkül akarván uralkodni. Az egyiknek túlzásai szükségesképpen ellenhatást idéznek elé a másik fél részről. Ez tehát nem jó módja a megoldásnak, s Leroy Beaulieu ur éppen ugyennem helyesli, mint az elsőt.

A tisztábban látó értelmes és tiszta öntudatos emberek előtt egy más nem kevésbé radikális, de sokkal termékenyebb és áldásosabb megoldás mutatkozik. Több oly gondolkodó, kik csak a politikai stabilitást és a társadalmi békét tartják szemök előtt, meglepetve tapasztalták, hogy az az állandó antinomia, mely a katolikus országokban az állam és egyház közt van, a protestans országokban nincs meg. A nélkül, hogy e ténynyel elszámoltak volna, a mit egyébiránt könnyű megmagyarázni, a tényt kiemelték. Némely mélyebbreható, vagyis logikusabb szellemek tovább mentek, s így szólottak: az ember nem mondhat le arról az egyéni szabadságáról, hogy szabadon gondolkozzék és gondolatát nyilvánítsa. A mi igaz az egyes emberre nézve, az igazság a népre nézve is. A katholicizmus egyházi szervezetével, papságával, dogmaival, rendszabályaival, szellemével nem fér össze ezzel a szabadsággal, hisz azok ennek megannyi tagadásai. Mit kell tehát tenni a katolikus népeknek? Egyszerien el kell hagyniok a katholicizmust, s egy oly vallásformát, például a protestantizmus valamely ágozatát, kell elfogadniok, a mely jobban talál értelmi és erkölcsi szükségéikhez. Azok közül az ismeretes bölcsészek közül, a kik ezt a megoldást szóval s irodalmi uton ajánlották, csak Lavaley urat Belgiumból és Renouvier urat Franciaországból említem meg, a kik következetességből protestansokká lettek.

Az igazat megvallva példájok nem volt nagyon ragadós, Franciaországban különösen éppen nem lehet ily irányu mozgalmat jelezni; de el kell ismernünk, hogy a vallástalanság a legmagasabb fokra emelkedett. A népség egészben véve, bár némi ellenszenvet vagy teljes közönyösséget tanusít a katholicizmus iránt, éppen nem közeledik a protestantizmushoz. E szerént úgy látszik, hogy ez a megoldás, mely a legjobb lenne, teljességgel nem sikerül Franciaországban. Van tehát három megoldás, melyek közül a két első jelentékeny veszedelmet okozna kárpótlás nélkül; a harmadik kivihetetlen. Miután Leroy Beaulieu ur mind a hármát sok éleselméjűséggel és finomsággal részletesen tárgyalta, elhagyja mint haszontalanokat s felállítja a maga thesissét: a szabadelvű katholicizmust. Nem bocsátkozom a szerző eladása és érvelése részletes tárgyalásába; tullépném előmbe irt határumat. Be akarja bizonyítani, hogy a

katholicizmus és a politikai szabadság nem összeférhetetlenek. Ha a jelenségek az ellenkezőt bizonyítják, annak az az oka, hogy azok a kik azt mondták s őszintén is hitték, hogy szabadelvűek a politikában, sok hibát követtek el. Tehát az embereket, nem az intézményt kell hibáztatni. A katholicizmus az ellenkező állítások ellenére, mindig alkalmazkodik a szabadelvű politikai alakulásokhoz. A katholicizmusban, politikailag szólva, a tények igen gyakran megcáfolják a teoriákat, melyek abszolútak ugyan, de sok alkalmazkodást megtérnek a gyakorlatban. Állítása bizonyításául megindító rokonszenvvel előadja Lacordaire és Montalambert szabadelvű iskolájának történelmét 1830 óta.

Leroy Beaulieu ur könyvének ez az egész része kiválóan érdekes, mert érzi az ember, hogy az ifju publicistát oly mély meggyőződés lelkesíti, mely vonzó lenne, ha az ember csakhamar észre nem venné, hogy a kérdésnek egy, még pedig nem csekély részére, nincs figyelemmel. Midőn az 1830-ki szabadelvű katolikus iskoláról beszél, azt is látnia kell vala, mennyire nyomasztó, mily szomorú vége volt mindenik vezérférfiának, okát kellett volna annak is adni, hogy miért állott elé az ellen 20 év mulva oly hatalmas ellenhatás. Hihető, hogy látta is ennek belső alapokát, az egyedül és mindig igazat, éppen a katolikus egyház elvében, mert azt gyengíteni igyekszik oly subtilis különböztetéseket tevén, a melyeket például az *Univers* című lap pártja büszkén és megvetéssel utasít vissza. Valójában lehetetlen is az elmélet és gyakorlat közt ezeket a megkülönböztetéseket tenni. A szabad, független lelkiismeretről való beszéd nem katolikus eszme s nem is lehet; mikor a lelkiismeret függetlenségét megengedted, a katolikus egység elenyészett. A római hatalmas hierarchia egyébaránt ezt soha sem is fogja megengedni. Nincsen-e ott a történelem mindennapi tényével, hogy megmutassa nekünk, miszerént mindazok, a kik a katolikus papság soraiban függetleneknek mutatták magokat, kénytelenek voltak vagy kilépni, vagy alázatosan hódolni. Leroy Beaulieu ur abban a mindennapi tévedésben van, hogy a katholicizmust a kereszténységnek tartja. A katolikus növelés éppen azt a nagy rosszat csinálja, hogy nem engedi látni e két szó közti különbséget, katholicizmus és kereszténység. Kevés hítja, hogy nem áthidalhatatlan mélység választja el a kettőt. Ha a Leroy Beaulieu által nyújtott megoldás jobb is, mint a melyet az Ultramontanizmus vagy Jakobinizmus nyújt, elmondhatjuk róla, hogy még kevésbé valószínű, mint a protestantizmus által való megoldás; ez utóbbi egy vagy más formában előbb-utóbb; a liberális katholicizmus által nyújtott pedig soha sem valószínű.

Azért foglalkoztam hosszasan e könyvvel, mert nemes inspiratiója és céljánál fogva közfigyelemre méltó. S talán azért viselkedünk oly nagy rokonszenvvel a mély bölcselmi érettséget tanúsító szerző iránt, mert ügyét előre elveszítettnek tekintjük; habár sok erőt fejt ki, hogy azt megmentse, vagy legalább enyhítő körülményeket érvényesítsen.

Julius hónap utolsó napjainak egyikén igen népes és válogatott közönség gyűlt össze az Oratoire templomba. A Francia Institut öt osztályaiból a tudomány képviselői gyűltek össze, hogy a tudományok kara fejének az Institut, több más bel- és külföldi tudós társaság tagjának, Milne-Edwards Henriknek végső tisztességtételén jelen legyenek. A pap Viguié ur azzal a nagyszerű stylussal, melynek ő birja a titkát; avval a méltóságos és emelkedett accentussal, melyet mindig szerencsésen megtalál, valahányszor méltó körülmények arra alkalmat szolgáltatnak, ecsetelte jeles hitrokona életét, kit hosszas dicsőségteljes pályájáról a halál elragadott. A mély vallásos érzéstől áthatott beszédet nagy érdeklődéssel és figyelemmel kísérte a válogatott hallgatóság. A mi tudósaink nagyobb részének ritkán van alkalmok, hogy a vallásról oly beszédet halljanak, a milyen illik, és az ilyenek valóságos innepélyek mind reájok, mind az illető papokra nézve, midőn a léleknek, az örök életnek kérdései illő emelkedettséggel és méltósággal tárgyalatnak. Viguié beszéde kitünő benyomást tett tudós hallgatósága lelkére és szívére.

A jeles halott 1800-ban született Brugesben, tanulását Belgiumban kezdette s Párisban végezte be. Miután tudorrá léptettetett elé, az orvosi gyakorlat helyett kizárólag a természeti tudományokra adta magát. 1838-ban november 9-én a tudományok akadémiájának tagja lett a híres Cuvier helyébe; az állattan tanára volt a muzeumban és a tudományos fakultáson, egészen a mult évig, a mikor fia lépett helyére, a ki méltóan halad apja nyomdokain

Milne Edward számtalan tudományos munkát irt s tekintély volt az állattanban.

CHARRUAUD.

GYÖNGYMONDATOK.

(Ujkori iróktól.)

Arany.

Arany ajtót nyit, s nem ritkán úgy eltántoritja még Diána vadászait is, hogy a vadat orzók felé terelik. Arany megöl igazat, és megment tolvajt, — s néha bitófára viszen tolvajt és igazat. *Shakespeare.*

A ki aranybányára talált, megkapta az utat pokol felé. *Petrárka.*

Az arany a lelket mindenre ráveszi s erejéből kivetkezteti, átmeneti utat nyit az örök között; összetöri a szírteket menykőütésnél hatalmasabban; a szemérmesség és élet elleni lesekedések ostromszere. *Petrárka.*

Arcz.

Az emberi arczot a lelkiismeret és az élet idomitják, és számtalan titokteljes barázdák nyomai ülnek rajta. *Hugó Victor.*

A ránczok a homlokon fedeleetlen koporsók. *Börne.*

Az arczon vékonyabb levén a bőr, átlátszóvá leszen, és egész izlés ömlik el rajta, hogy így az arczulat kedves és vonzó szint nyerjen. Ha a bőr rajta még vékonyulna, lyukacsain át a vér az arczot ellepné, mintha lehántva volna. Ki mérsékelte azt így? ki színezte így, hogy oly külszépség álljon elő, melyet még a rajzolók is megbámuljanak s csak hiányosan másolhassanak? Ez az istenség szépművészeti kiállítása. *Fenelon.*

Az emberek jelleme arczukon feltünik. Minden szenvedélynek az arczon külön vonala van; annak hosszas tartósságával a megfelelő arczvonala kitörölhetlenné leszen. *Kleist.*

Ármány.

A hamisnak is van tudományos rendszere, a lelkiismeretet erőszakosan tévutra vezető sophismája a józan észszel szemben. Nagyon hajlékony, kérelhetlen, mozgékony logika áll rendelkezésére, mely az igazságot a sötétben mesterileg tudja szétzuzni. Olyan az, mintha a sátán egy ökölcspással illetné az istent. *Hugó Victor.*

Kiknek kenyerere az ármány s irigység, a legjobbat is megmarni készek. *Shakespeare.*

Kinek életét szenny terheli, beszennyezné az egész világot, hogy lelki rondasága oly kirívó ne legyen. *Dózsa Dániel.*

Közli: **Kiss Mihály.**